

Höstplöjning

Birger Svensson

”Lufta´, va´ klar, sola´ sken o´ fögle´ kvittrede!!!”

En kortfattad beskrivning av den miljö, som ofta mötte mig då jag med gårdens två hästar kom ut på åkern, som skulle plöjas. Lång erfarenhet, stödd av forskningsresultat, bjöd att plöjningen skulle ske på hösten. Den styva lerjorden behövde frysa sönder för att såbädden skulle bli tillfredsställande. Med tanke på att dragkraften var två hästar, utrustningen för jordbearbetning plog, slätsladd, sladdharven Ideal (idealsladd), fjäderharv och lättharv, kompletterad med en årder och en ringvält, är det lätt att inse behovet av hjälp från naturen.

Jag minns höstplöjningen som en ganska lugn period i bondens år. Höet var inkört i ladan, höstsådden klar och spannmål och ärter skördade och kanske t.o.m. tröskade. Några fåror av potatis till husbehovet fanns kanske kvar att skörda.

Plöjningen var i sig en stillsam arbetsinsats, under en lugn period i bondeåret. Tidsåtgången bestämdes nästan helt av hästarnas gång och hur rasterna fördelades. I ett försök att skatta hastigheten vid hästplöjning framkom att 50 m per minut nog var rimlig. Det betyder att den sträcka som plöjdes på en timma med 10 minuters rast inlagd blev $50 \times 50 = 2500$ m per timme, denna skattning förutsätter att ingen avsevärd tomkörning förekom.

Plöjningen började med att dela upp fältet i tegar, målet var att undvika ”tomkörning”. Nu kunde spåren av den förra plöjningen lätt ses, en sträng med ogräs där ryggen lagts och en fördjupning där slutfåran plöjts. Vad som behövdes var i stort sett bara ett par riktkäppar i gamla slutfåran som stöd när ryggen nu skulle läggas. Vändtegen stegades till ca 4 m där ett märke i marken gjordes, sedan plöjdes den grunda fåran, som visade var isättning och upptagning av plogen skulle ske. Denna plöjning skedde på fri hand och med vana och bra ögonmärke blev det acceptabelt!

Det är lämpligt att dela upp plöjningen hemma på gården i två epoker; före och efter ”konsumentryggen”. När jag började att få plöja lades ryggen genom att plöja en fåra med tiltan, som lades till höger. Så vändes till höger och nästa tilla lades lite över den gamla. Lätt och enkelt, men ett område under tiltorna blev oplöjt, vilket visade sig genom den rikliga ogräsförekomsten senare under växtföljdsåren.

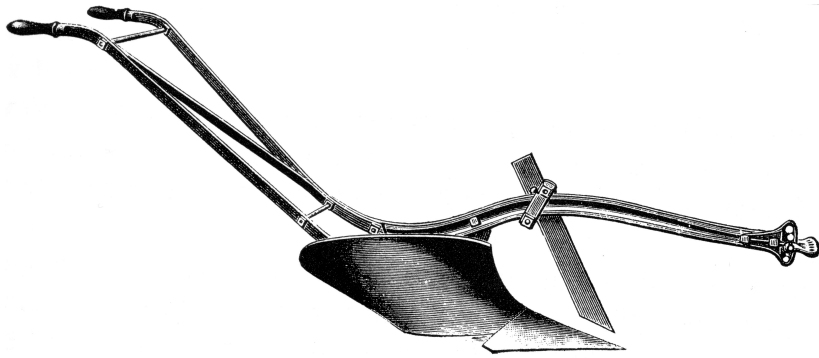
På Lunnevads lantmannaskola fick jag lära mig att lägga upp en s.k. ”Konsumentrygg”, en metod, som garanterade att ingen mark lämnades oplöjd. Jag försökte att introducera nyheten hemma på gården, far var intresserad, men skeptisk, och hästarna gillade inte alls att behöva gå i plöjd mark. Konsumentryggen kan beskrivas sålunda. Först plöjs en mycket grund fåra, tiltan faller alltid till höger. Så vänder man vänster och plöjer en lite djupare fåra och nu har vi en fåra som på varje sida har en tilla. Nästa steg är att ställa plogen

lite djupare och plöja så att tilta nummer tre nu hamnar där tilta nummer ett tagits. Fjärde sträckan lägger tilta nr 1 med ganska mycket underliggande mark över tredje tiltan. Nu är all mark under plogtiltorna bearbetad och jobbet kan gå vidare fram till dess att slutfåran avslutar det hela. Slutfåran blir ju mellanrummet mellan de sista fårorna i de tegar som möts. Avslutningsvis återstår bara att plöja en grund s.k. mullfåra, ställa om plogen och fortsätta på andra tegar. Till slut plöjs sedan vändtegen, d.v.s. ca 4 m i varje ända av fältet. Utöver kraven på rygg och slutfåra fanns också generella krav. Viktigast var naturligtvis att plöja rakt, särskilt viktigt då fårorna låg i vinkel mot trafikerade vägar, från vilka kritiska blickar riktades mot plöjningen. Krokiga fåror fick snabbt en plats i byskvallret. Det fanns dock andra och viktigare krav. Djupet fick inte vara för stort, alven skulle inte blandas med matjorden. Samtidigt var det nödvändigt att variera plöjningsdjupet år från år för att undvika s.k. plogsula! Tiltorna skulle falla väl till varandra, det fick inte förekomma ”rävgryt”, d.v.s. stora hålor i det plöjda, som kunde bli följderna av felaktig inställning av plogen, slarvig körning m.m.

Plöjningen var verkligen rolig, hästarna gick framåt i den takt, som passade dem, plogen skötte sig nästan själv om den var rätt inställd. Det blev gott om tid att tänka och fundera, i hjärnkontoret cirkulerade tankar, minnen och drömmar inte minst om alla vackra flickor i trakten. Oavsett sångröst kunde den tidens schlager höras ljudande över åkrarna. Själv sjöng jag ofta Sven-Olof Sandbergs ”Vintergatan”, som jag lärt mig genom att lyssna på skivan i min vevgrammofon. Minns ännu strofen: *”När Vintergatans stjärnehär i snön kristaller strör, ja’, varje stjärna är mig kär, jag vet ej blott varför?”*. Det bästa som kan sägas om sången bland tiltorna är väl att den i alla fall inte skrämde hästarna!

Den ädla konsten att plöja inspirerade Ulf Peder Olrog till visan: ”Resultat av plöjningstävlan” Här framgår att den som tog första pris plöjde raka fåror, medan andrepristagaren lade en vacker vändteg. Den, som tog tredje pris plöjde genom Johanssons staket! Ingen av pristagarna var dock på plats för att ta emot sina priser!!!!

När sedan traktorerna började göra sitt intåg i svenskt jordbruk i slutet av 40-talet förändrades plöjningen. En traktor drog lätt 3 plogkroppar i en hastighet, som var åtminstone 10 km i timmen. Avverkningen blev således minst 10 gånger större än för ett hästekipage. Senare kom växelplogarna, vilka tillät att det gick att köra fram och tillbaka, bekymren med ryggar och slutfåror försvann med denna nya teknik. För den historiskt intresserade hoppas jag nu att berättelsen om hästplöjning skall vara läsvärd!

Överums mycket använda hästplog.